

A fecske (La Rondine) – Puccini „hamupipőkéje”

Winkler Gábor

A cím szellemes fordulatát *Ralph Moore* elemzéséből vettem kölcsön¹ (eredetileg „Az operává konvertálódott operett, avagy egy dalmű metamorfózisa” címet szántam írásomnak). Arra utal, hogy e darab olyan az olasz mester oeuvre-ében, mint *Aschenbrödel* (olasz változatban *Cinderella*), azaz *Hamupipőke* a *Grimm* mesében. Lenézik, leértékelik, de azért igazi kincs. S valóban, maga *Puccini* is egyfajta szerelemgyerekként kezelte darabját.^{1,2} Haláláig alakíttatta, írt hozzá új, meg új részeket, majd hagyott ki együtteseket, készített új befejezéseket. Így kapott a darab három „hivatalos” változatot, s választják ma világszerte valamelyiket, vagy készítenek „összeolvasásukkal” további verziókat.

A MŰ SZÜLETÉSE

A Nyugat lánya (*La Fanciulla del West*) 1910. decemberi 10-i, a zeneszerző személyes jelenlétében tartott New York-i ősbemutatója – egyben a Metropolitan Operaházban tartott első opera-világpremier – zajos sikert aratott.³ A fogadtatástól fellelkesülten hazatérő komponista azonnal új librettó után kezdett kutatni. Bár figyelmét lekötötte előző operája – ahogy darabját későbbi leveleiben aposztrofálta –, „A lány” újabb és újabb európai bemutatóinak követése, sorra olvasta a figyelmébe ajánlott vagy maga találta műveket, mérlegelve zenés színpadi adaptációjuk lehetőségét. Tetszését azonban egyik átolvasott munka – közöttük *Oscar Wilde* *Florentin* tragédiája, *Dickens* *Twist* *Oliverje*, *Shakespeare* *Makrancos hölgye* – sem nyerte el.⁴ Évek teltek el. Közben összebarátkozott *Lehár Ferenc*cel, akinek zenei szerkesztése, hangszerelése mély benyomást gyakorolt rá. („Birtokomban A pacsirta c.

operettjének partitúrája, s csak annyit mondhatok, bravo maestro! Üdítően friss, zseniális, csupa ifonti tűz” – írta az „operettkirálynak” a darab bécsi bemutatója után.⁵ Másutt úgy nyilatkozott, hogy ha *Lehár* az operák felé fordult volna – úgy általában és nemcsak egyszeri, lényegében fiaskónak bizonyult próbálkozását [*Kukuska*, átdolgozott változatában: *Tatjana*] tekintve –, ő lett volna a legnagyobb ellenfele.⁶) Többszöri levélváltásukat személyes találkozás is követte.

Puccini egyik bécsi, *Lehár* *Theobaldgasse*-i palotájában tett látogatásán s az azt záró vacsorán *Ferenc* fivére, a katonatiszt *Antal* is jelen volt. A magyar zeneszerző elég jól beszélt olaszul, *Puccini* viszont csak néhány szót tudott németül. „A két mester vacsora közben is szinte kizárólag műveikből vett idézetek segítségével érintkezett egymással: halkan dudorászva jelezték s azután megmagyarázták őket. Aztán mindketten a zongorához ültek. Szorosan összeölelkeztek, s hol *Puccini* játszott a jobb kezével, hol *Lehár* a bal kezével, hol egymást kísérték. Káprázatos harmóniák keletkeztek, *Puccini*s és *leháros* hanghatások és fordulatok vetekedtek egymással. Felejthetetlen este volt, s emléke vissza-visszatért *Puccininak Ferenc*hez írott leveleiben” – eleveníti fel *Lehár Antal* visszaemlékezését írásában *Kocsis Katalin*.⁷

Puccini ismerte a francia operetthagyományokat, a bécsi stílusvilág, a zene behízselő dallamvezetése, elegáns hangszerelése, az együttesek rafinált szerkesztése azonban valósággal elvarázsolta. Úgy határozott, maga is megpróbálkozik a műfajjal. (Nem ismert, de vélhetően eljutottak hozzá a hírek, hogy kortárs operakomponisták is kirándultak a könnyedebb dallamok világába, *Leoncavallo* pl. egyenesen tizenegy ilyen művet jegyez!)

Lehár teljesítette a nagynevű mester kérését: 1913 nyarán összeismertette *Sigmund Eisenschütz*cel és *Heinrich*

Bertével, a Carlstheater igazgatóival.⁷ (Utóbbi, az eredetileg Heinrich Bettelheim néven szlovák-magyar zsidó családban, Galgócson [ma: Hlohovec, Szlovákia] született komponista azonos a Dreimädelhaus [Három a kislány] c., Schubert életének elképzelt fordulatait daljátékká formáló, zenéiből összeállított darab szerzőjével). Az intendánsoknak tetszett az ötlet, hogy a világszerte ünnepezt szerző új műve, pláne, első operettje ősbemutatójának, az ő színházuk lehet a helyszíne. Hogy szándékukat nyomatékosítsák, tekintélyes tiszteletdíjat ajánlottak fel Puccininek közreműködéséért. A maestro elfogadta a felkérést, ám első fellelkesülése elmúltával meggondolta magát. Operett helyett inkább vígopera írását javasolta, szakítva a dialógusokkal szabdaltságot zárt számokkal, átkomponált – megfogalmazása szerint Strauss Rózsavagijára emlékeztető, „de annál szórakoztatóbb” – zenei szerkezetben, megtartva a bécsi stílus behízelt dallamosságát, táncelemeit. Az igazgatóság bár kényszeredetten, elfogadta az új feltételeket, de ragaszkodott a zenei részletek német nyelvű megszólaltatásához.⁸

Megzenésítésre a sikeres operettlibrettista páros – a bécsi operett nagy korszaka több jeles szerzője, egyebek mellett Lehár, Johann Strauss, Leo Fall szerzőtársait –, a jogi diplomáját szövegkönyvírásra cserélő dr. Alfred Maria Willner és Heinz Reichert „Die Schwalbe” (A fecske) c. keserűes játékát ajánlották. Puccini csalogódottan fogadta az olasz fordításban kézhez kapott anyagot. Felületes munkának, a félvilági kurtizán idillikus álmodozásának, a valódi szerelem utáni vágyakozást és a kitartottsággal járó luxuséletmódot szembeállító morális kérdés szírupos feldolgozásának tartotta. Ám az idő szorította, így végül elfogadta a felkínált szövegkönyvet azzal a kikötéssel, hogy a majd németre fordítandó olasz prozodikus változatot – és a történet kis átigazítását – bevált szerzőtársa, Giuseppe Adami készíti el. (Egyes források szerint Willner és Reichert két librettót ajánlottak – s közülük választotta ki a zeneszerző a megfelelőbbnek gondoltat –, a másiknak azonban kutakodásaim során nem akadtam nyomára.)

1914 áprilisában került sor a színház és a zeneszerző közötti szerződés aláírására. Eszerint a német ajkú országok, Spanyolország és Dél-Amerika előadási jogai a Carlstheaternél maradtak, míg a többi terület jogait a zeneszerző állandó kiadójára, a Ricordira ruházták át.⁹ A komponálás ezt követően viszonylag gyorsan haladt, ám,

mire a partitúra elkészült, kitört az első világháború, s Olaszország a Habsburg Birodalommal szembenálló hadi féllé vált. Így szóba sem jöhetett, hogy egy ellenséges ország állampolgárának darabját Ausztriában mutassák be. A kényszerű várakozást Puccini arra használta fel, hogy javítgasson a partitúrán. Különösen a második és harmadik felvonással volt elégedetlen. Gondját tetézte, hogy kiadójára, a Ricordi vállalat, elutasította a kiadói jogok megvásárlását. Tito, a cég irányítását apja, Giulio Ricordi halálával átvéve igazgató véleménye szerint „Cattivo Lehár”, azaz „Rossz Lehár” volt. Így aztán az Osztrák-Magyar Monarchián kívüli ősbemutató jogát Ricordiék riválisa, a Casa Musicale Sonzogno vásárolta meg. (A két kiadó állandó versenyben állt egymással. Puccini – ha lehet így fogalmazni – a Ricordi cég „házi szerzője” volt, de első, a Le Villi [A lidércek] c. operáját 1883-ban még a Sonzogno kiadó pályázatára nyújtotta be. Művét azonban, kéziratát olvashatatlanak tartva, kizárták a versenyből. Átmásolva, javítva azután a végleges autográf partitúrát Ricordiék vásárolták meg.¹⁰)

I A FECSKE CSELEKMÉNYE

A mű cselekménye 1860-ban, a „Második Empire” idején Párizsban (1. és 2. felvonás), valamint a francia Riviérán (3. felvonás) játszódik.¹¹ („Második Empire”-ként a francia történelem az 1852–1870 közötti időszakot, III. Napóleon császár – eredetileg Louis-Napoléon Bonaparte – uralkodásának idejét tartja számon, ami az ország nagyarányú iparosodásának és ezzel párhuzamosan, politikai megerősödésének korszaka.)

Főhőse Magda de Crivy, a „Fecske”, a gyönyörű és gazdag kurtizán, a tehetős világfi, Rambaldo Fernandez szeretője. Amikor a darab kezdődik, éppen estélyt ad barátai, pártfogója, valamint a költő Prunier – Magda szobalánya, Lisette titkos szeretője – és barátnői, a vele rokon életmódot folytató Yvette, Bianka és Suzy részvételével. Prunier kigúnyolja a tiszta szerelmet, mire a résztvevők között vita támad az igazi, őszinte érzésekről. Prunier, hogy nyomatékosítsa gúnyos szavait, elszavalja legújabb verse egy strófáját. A vers Dorettáról szól, aki visszaautósított egy királyt is, mert az őszinte boldogságot kereste. Ám hiányzik a vers záró szakasza, ezért Magda veszi

át a szót és rögtönzött befejezést illeszt hozzá (Chi il bel sogno di Doretta [szövegű fordításban: Ki sejthette volna Doretta gyönyörű álmát]). Dala Doretta szerelmes álmáról szól. Az egyszerű diák csókjáról, ami a szenvedély, az örült mámor, a mindent elsöprő szerelem csókja. Rögtönzése nagy sikert arat, pártfogója Rambaldo értékes gyöngysorral fejezi ki köszönetét a társaság elbűvöléséért. Új vendéget jelentenek be, a Rambaldóra odakint már órák óta türelmesen várakozó Ruggero Lastoucót, aki a férfi egykori iskolatársa és vidéki barátja fiaként mutatkozik be. Magdában hirtelen furcsa érzés támad. Leplezni szeretné, de a fiatalember láttán a híres párizsi bálteremben, a Bullier’s-ben töltött estéi, s az ott átélt első szerelem emlékei elevenednek meg benne (Ore dolci e divine di lieta baraonda [Édes isteni órák boldog zsi-vaja]). A társaság ezalatt, még mindig gúnyolódva Magda szavain, a szerelmes csók keltette érzéseken, győzködi a költőt, formálja verssé a történetet. Ő azonban elhárítja a kérést: poétikája nem az efféle boldogságról, sokkal inkább a frivol élvezetekről szól. Helyette tenyérjőslást ajánl Magdának. Mikor a lány rááll, Prunier jövendölésében fecskéhez hasonlítja, aki kalitkában él, de vágyik a nap felé történő szabad vándorlásra, az igaz szerelemre, ezért elhagyja úri kutricáját. Ám álmai nem válnak valóra, s csalódottan visszatér majd régi életéhez. Ruggeróról kiderül, hogy először jár a francia fővárosban. Hogy kiszabadult vidéki elzártságából, szórakozni vágyik. Tanácsot kér, hol tölthetné legkellemesebben az estjét. A már jócskán kapatos társaság Párizs legfelkapottabb szórakozóhelyeként – mi más –, a Bullier’s-t ajánlja számára. Amint távozik, a vendégek is szedelőzködnék. Magda fáradtságra hivatkozva nem tart velük. Amikor egyedül marad, megérintve a hirtelen fellobbanó szerelem – vagy csak flört – lángjától úgy dönt, boltos lánynak öltözve, inkognitóban, maga is újdonsült ismerőse után, a bálterembe megy. Prunier visszalopózik – az asszonya kalapját és felöltőjét kiruccanásukhoz „kölcsonnevő” – Lisette-hez, hogy együtt töltsék az estét, s ők is a Bullier’s felé veszik az irányt.

A mulatóban forró a hangulat. Diákok, művészek, virágáruslányok, kereskedősegedek, félvilági urak és dámák mulatják az időt. Magda azonnal észreveszi a magányosan üldögélő Ruggerót, s másutt helyet nem találván, asztalához kéredzkedik. A fiatalember nem ismeri

fel a csak nemrég megismert szépasszonyt, aki Pauletaként mutatkozik be. A lánynak tetszik partnere félszeg zárkózottsága, s a már otthonában érzett perzselés egyre erősebbé válik benne. Beszélgetni kezdenek. A fiú ügyetlen bókokkal próbálkozik: azt mondja, hogy asztaltársa a vidék, például Montauban kedves, hamvas és tiszteletet parancsoló lányaira emlékezteti. Felkéri táncolni, közben megérkezik Prunier és Lisette is, s együtt mulatnak tovább. Víg bordallal (brindisi) koccintanak a szerelemre (Bevo al tuo fresco sorriso [Iszom kedves mosolyodra]). A szobalány persze inkognitójában is felismeri asszonyát (s Magda is saját ruhatára darabjait Lisette-en). A költő kéri kedvesét, ne leplezze le Magdát, különösen, hogy észreveszik a terembe lépő Rambaldót. Lisette gyors elhatározással félrehívja Ruggerót, ám késő. Rambaldo figyelmét nem kerülte el a pár összefonódása a parketten és felelősségre vonja szeretőjét. Magdában felülkerekedik a szerelem, s közli a férfivel, hogy elhagyja. A visszatérő Ruggero előtt leleplezi inkognitóját – valójában nem Pauletta, hanem a délután megismert Magda –, s mert a fiatalember is láthatóan belehabarodott, azzal az elhatározással távozik a karján, hogy új életet kezd vele.

Hónapok telnek el. A szerelmesek boldogan élnek a Riviéra egy csendes településén. Élvezik a vidéki élet nyugalmit, a táj szépségét. Ruggero már Magdával kötendő házasságát tervezi, a családi tűzhely megtalálásáról, gyermekeik születéséről álmodozik (Dimmi che vuoi seguirmi alla mia casa [Mondd, hogy követni akarsz a házamba]). A lányt meghatja kedvese rajongása, de fél, hogy kitűdődik kurtizán múltja, ami gyorsan véget vethet az idillnek, hiszen a tisztes vidéki életet élő család aligha fogadja be az ő körükben bizonyosan romlottnak tartott múltjával. Ám életük költséges, pénzük fogytán. A fiú ezért táviratban fordul édesanyjához némi támogatásért, egyben beszámol neki élete fordulatáról. Áradozik kedvese szépségéről, élete boldog napjairól. Megérkezik Lisette és Prunier. Az egykori szobacica elpanaszolja: vége művészi álmainak. Költő kedvese hosszasan hitegette, hogy egyengeti művészi terveit, beajánlja színházi körökbe, ám fáradozásai nem jártak sikerrel, nem sikerült sanzonettet faragnia belőle. Már első fellépésén csúfondárosan megbukott. Sírva kérleli Magdát, vegye vissza szobalányának. Prunier Rambaldo üzenetét is hozza: bármikor kész

visszafogadni hűtlenné vált szeretőjét. Magda még elutasítja, ám amikor a fiatalember visszatér anyja üzenetével – bízik fiában, s ha valóban olyan erényes és szép a fia kedvese, amilyennek leírja, akkor nagy szeretettel öleli majd magához –, megtörik. Beszámol szerelmesének korábbi életéről, kitartott múltjáról. Hiába könyörög Ruggero a maradásáért (Ma come puoi lasciarmi [Hogy hagyhatasz el engem]), Magda hajthatatlan. Leszámol a megtalált boldogsággal és visszatér régi életéhez.

I ÁTDOLGOZÁSOK, VÁLTOZATOK

Lorenzo Sonzogno, a kiadó vezetője mindent elkövetett, hogy a mű bemutatásra kerülhessen, ám a háborúban álló Európában nem volt könnyű színre állítására alkalmas, egyben előadására vállalkozó színház találni. A választás végül a szembenállásban semlegességet hirdető hercegségre esett, s a premiért a monte-carlói operaházban (hivatalos nevén: Opéra de Monte-Carlo) tartották 1917. március 27-én. A címszerepet a bemutató idején a darabbeli Magdával közel egyező korú szoprán, a 24 éves *Gilda della Rizza*, szerelmesét, Ruggerót a későbbi ünnepelt lírai tenor, a pályája elején álló *Tito Schipa*, Rambaldót a francia születésű, Európában és a tengerentúlon egyaránt nagy karriert befutó basszbariton, *Gustave Huberdeau* énekelte. Az előadást a mára jobbra elfelejtett, de a maga korában elismert Wagner-karmesternek számító *Gino Marinuzzi* vezényelte.¹²

A zeneszerző jelenlétében tartott ősbemutató zajos sikert aratott. (Ez volt az utolsó világpremier, amelyen *Puccini* személyesen is részt vett.) Még ugyanezen évben, májusban, az ősbemutató címszereplője és karmestere részvételével színre került a Buenos Aires-i Teatro Colónban,¹³ majd június 2-án, a bolognai Teatro Comunaleban sor került első olaszországi színrevitelére is. Itt *Toti dal Monte* (Magda) és a hőstenor *Aureliano Pertile* (Ruggero) vitte sikerre a szerelmespárt.⁹ Még ugyanezen évben bemutatták Milánóban, egy évvel később Nápolyban és Rómában is.

Puccini nem volt elégedett a színpadra került változattal. Az első és második felvonást egészében megfelelőnek tartotta, ám a harmadik felvonást kusának, végkifejletét tekintve motiválatlannak ítélte. „Teljesen el vagyok

keseredve! Ez a harmadik felvonás annyira gyötör – írta a szövegíró *Adaminak* –, hogy talán a *La rondine*, mindössze két felvonásával kerül majd kiadásra zeneszerzője halála után. A cselekmény nem működik – nem győz meg...”¹³ Tépeldése folytatható. Miért nem tárja fel Magda a múltját szerelmesének, még az anyjának küldendő távirat előtt? Ha el akarja felejteni korábbi „bűnös” életét, miért tér vissza mégis kitartójához, miért nem próbálkozik az önálló élet kialakításával?

E második kérdés megválaszolásában talán segíthet a szöveggönyv alaposabb ismerete: egy helyütt, a béli jelenetben Magda elmeséli, hogy tehetős nagynénje él Montauban-ban, de kamaszkora végén – vélhetően ezen életszakasz szokásos „lázasaként” – elutasította az általa természetesnek, „comme il faut”-nak tartott (közép? kis?) polgári életet, család építését, gyermekek vállalását. Elhagyta a családi otthont, s helyette a csillogást, a párizsi, zajos nagyvárosi forgatagot választotta. Így viszont kérdésessé válik, hogy valóban vágyott-e a Ruggero kínálta csendes, vidéki lételre, s döntése, a régi múltjához való visszatérés nem menekülés volt-e az egykor már elutasított világ elől.

Mindenesetre a maestro átdolgozta darabját. *Adamival* egyetértésben a cselekményt a 20. század elejére helyezte át.⁸ Ruggero az első felvonásban új románcot kapott (Parigi! È la città dei desideri [Párizs! A vágyak városa]), amely eredeti formájában a szerzőnek ugyancsak *Adami* szövegére íródott, s a Ricordi kiadónak 1917-ben az Olasz Vöröskereszt támogatása céljából kiadott gyűjteményében szereplő *Morire* (Meghalni) c. dala volt.^{12,13} Ezzel megoldódni látszott a kritikusoknak a mű szerkesztével szemben hangoztatott egyik kifogása. Nevezetesen, hogy a szerelmespár férfi tagjának a mű elején, sőt egészen a harmadik felvonásig, nincs önálló zárt száma, mi több, énekelni valója is alig. *Prunier* szerepe tenor-fekvésből bariton szólamná, *Lisette*-é magas szopránná változott. Magda és Rambaldo egy-egy új kettőst kapott az első és a második felvonásban, de a második felvonásba új kettős készült a szerelmespár részére is (Ed ora bevo all’ amor [És most a szerelemre iszom]). Apróbb változtatások történtek – főleg a második felvonásban – a hangszerelésben, s jelentősen módosult a harmadik felvonás. *Prunier* szerepe jelentősen bővült, s rábeszélésére, az idillikus szerelem keresésének hiábavalóságát,

az álmaiban élő boldogság csalóka szivárvány voltát belátva, Magda búcsú nélkül hagyja el kedvesét. Lisette-tel marad, és lezáratlan, megoldását tekintve a nézőre bízott kérdés, hogy visszatér-e korábbi támogatójához.^{9,12,14} E második verzió premierjét a palermói Teatro Massimo-ban tartották, 1920. április 10-én,¹² s így mutatták be Bécsben is. Igaz, nem az eredeti megbízást adó Carlstheater, hanem a Volksoper lett az 1920. október 9-i premier színhelye.^{7,11,12} E második verzió nem hozott közönségsikert, és Puccini sem volt elégedett a módosítások színpadi-zenei tükröződésével. Ezért újabb, harmadik változatot is készített.

A harmadik változat sorsa több tekintetben is kalandosnak tekinthető. Részben, mert az eredeti, 1917-es partitúra autográfja a világháború pusztításaiban, a Casa Sonzogno kiadó épületét lángba borító tűzvészben megsemmisült. Csak másolatai, részben zongorakivonatos formában maradtak fenn. Így nehezen tisztázható, hogy mi változott, s mi maradt az eredetivel egyező. Az új verzió 1921-ben íródott, de még halálakor (1924) sem érezte Puccini igazán befejezettnek. Mindenesetre, Prunier szólama visszakért a korábbi tenorfekvésbe. Kimaradt Ruggero utólag beillesztett áriája, a szerelmesek második felvonásbeli kettőse, viszont hosszabbá vált Magda és Rambaldo második felvonásbeli jelenete. Jelentősen módosult a harmadik felvonás. Nem Magda, hanem a Prunier-től és egy névtelen levélből megismert részletek folytán Ruggero hagyja el kedvesét. Az egyedül maradó Magda a tengerbe fojtja magát.³ E harmadik átdolgozás szerzője életében már nem került színpadra, partitúrája is befejezetlen maradt. Hangszerelését Puccini jegyzeteinek felhasználásával az olasz zeneszerző, Lorenzo Ferrero fejezte be.¹² „Hivatalos” premierjét 1994. március 22-én tartották a torinói Teatro Regióban,¹⁴ de bemutatták a Milánói Scalában is, 1998-ban.

A mű közben – inkább Puccini növekvő népszerűségének, mint a darab éréneinek köszönhetően – a világ számos színházában színre került. New Yorkban, a Metropolitan Operaházban 1928. március 10-én játszották először, a spanyol származású szoprán, Lucrezia Bori és Beniamino Gigli főszereplésével. Fogadtatása mind a közönség, mind a kritikusok körében megosztó volt. Az igazi áttörést, a kritikusok és a nézők egyaránt osztatlan elismerését az opera 1958-ban Nápolyban, a San Carlo

Operaházban, Puccini születésének centenáriumi ünnepségei keretében történt színre állítása hozta.¹²

Ahogy az más, több verzióban létező opera esetében is előfordul, későbbi reprízek alkalmával elegyítik a változatokat, a színpadra állítók által leghitelesebbnek, zeneileg legjobbnak tartott részletekkel. Ilyen előadás felvételét rögzítette a Naxos hanglemezkiaadó is. Ebben megtartották Prunier és Lisette eredeti szólamkiosztását, beemelték Ruggerónak a második változat számára komponált áriáját, átvették a harmadik verzió néhány részletét, a befejezés pedig alapvetően a második verziót követi. Megjelenik Rambaldo, kérlelve Magdát a visszatérésre. Hogy a lány ellenáll, megmutatja pénzzel teli pénztárcáját, s mintegy véletlenül, távozásakor Magda elé, a földre ejti. A belépő Ruggero – aki már mindent tud kedvese múltjáról –, elárulva érzi magát. Felháborodottan, kedvese védekező szavait meg sem várva távozik. Magda egyedül marad Lisette-tel.¹³

A végleges változatokból kihagyott, pótlólag írt részletek – az Edgar, a Manon Lescaut, a Pillangókisasszony és A fecske alternatív áriáival, kettőseivel együtt – hanglemezen is hozzáférhetők a Deutsche Gramophon Társaság „Puccini Ritrovato” (Az újra felfedezett Puccini) c. kiadványán.

I A FECSKE A MAI ÉRTÉKÍTÉLETEK KERESZTTÜZÉBEN

Nem tagadható, hogy a történet óhatatlanul egyfajta utánérzést kelt a nézőben. A cselekmény fő vonala, Magda, Rambaldo és Ruggero története az ifjabb Dumas kaméliás hölgyét, Marguerite Gautier (az operában Valéry Violetta), kitartója (Duphol báró) és szerelmese, Armand (Alfred Germont) Verdi által operaszínpadra álmódott hármását idézi.

A ma színházba járója számára talán kevésbé ismert a „La dame aux Camélias”, azaz a Kaméliás hölgy név eredete. Az elnevezés forrása az, hogy a szép kurtizán mindig egy szál kaméliát tűzött a hajába. A virág azonban nemcsak ékesítésre szolgált, hanem fontos üzenetet is hordozott. Ha viselője kész volt a testi szerelemre, fehér szín díszítette hajkoronáját, ha azonban ennek egészségi akadálya volt – pl. menzesz –, akkor vörös.¹⁵ Így azután a kellemetlen kérdések egyszerűen és diszkréten elkerülhetővé váltak.

Nem a Traviata az egyetlen, amely cselekményének fordulatai visszaköszönnek a darabban. A második felvonásbeli álöltözet és inkognitó a Denevér történetére hajaz – nem tagadható, hogy az 1874-ben bemutatott nagyope-rett nagy hatást gyakorolt a korabeli Bécs librettistáira –, míg a befejezés különféle verzióiban – a kedves búcsú nélküli elhagyásában – a Manon (Lescaut) történettel fedezhető fel párhuzam.

Minden problematikája ellenére A fecske nagyon szerezhető darab.^{16,17} Zenéjében váltakozik a késő romantika dallamvezetése, a táncritmusok, a tangó, a foxtrott, meg a keringő ritmusvilága, de megtalálható benne a *Richard Strauss*-i, párbeszédre épülő zenei szerkesztés is. „A fecske [...] egy mesterien komponált mű, ami finom egyensúlyt teremt a zeneszerzőre jellemző érzelmi dráma és a tiszta naivitás között.” – vélekedett *Jānis Liepiņš*, a Litván Nemzeti Operaház zeneigazgatója, a koncert-előadásként műsorra tűzött opera karmestere.¹⁸ Hasonló gondolatokat fogalmazott meg egy másik premier dirigense, a világszerte keresett *Sir Antonio Pappano* is.¹⁷

A mű legismertebb, árialemezekre is felvett részlete Magda Doretta álmaról énekelt első felvonásbeli áriája (felhangzik *James Ivory* 1985-ös, nagy sikerű, nálunk is játszott *A room with a view* [Szoba kilátással] c. filmje kulcsjelenetében is), de Ruggero csak a második változatban szereplő, az előadások többségében kihagyott románca is sikerszám. Mellettük az ugyancsak említett brindisi, a második felvonás négyese tekinthető a mű legsikerültebb részletének.

I PUCCINI ÉS OPERÁINAK ÁTDOLGOZÁSAI

Nem A fecske Puccini egyetlen átdolgozott operája. Ugyan-ez történt a *Le villi* (A lidércek) esetében (1884. május, 1884. december), de erre a sorsa jutott az *Edgar* (1889, 1891, 1905), a *Manon Lescaut* (1893-as első és második verzió, 1900) és a *Madama Butterfly* (Pillangókisaszszony, 1904. február, 1904. május, 1906, 1907) is.¹⁹ Ám míg ezen darabok esetében az esetek túlnyomó többségében a szerző által jóváhagyott, végleges változatot tűzik műsorra – kivételesen, kuriózum jelleggel egy-egy korábbi változat is színpadra kerülhet –, A fecske esetében az első változatot választják, legfeljebb kiegészítve Ruggero első

felvonásbeli románcával és Magda-Rambaldo második felvonásbeli hosszabb kettősével. Ezért is kap zenei szaklapokban nagy figyelmet az operaritkaságok – elfelejtett művek, vagy átdolgozások – kiadására szakosodott hang-lemezkiadó, az angol Opera Rara legújabb vállalkozása, ami e mű 1921-es változatának koncertelőadását (és vélemezhetően az annak alapján készítendő világelső hangfelvétel készítését) hirdeti.

Vonjunk mérleget! Operett-e A fecske? Bizonyosan nem. Vígopera-e? A műfaj ismérveit átgondolva erre is nemleges a válasz. Igaz ugyan, hogy – a harmadik változat kivételével – senki sem hal meg benne, „de ennek ellenére – vagy éppen ezért – a sokak számára oly ismerős szívfájdalom ábrázolása annál gyötrelmesebb: a rajongás és egy rövid boldogság, amely addig tart, amíg a valóság, a kétség és a múlt utat nem tör magának. A jövő darabokra hullik, és két ember, akik talán oly boldogok voltak, kénytelenek a széttört lehetőségek romjai között élni. A harmadik felvonás az elviselhetetlen gyötrelmek utolsó duettjével minden máshoz felér, amit Puccini írt” – írja egy elemzés.¹⁷

E tekintetben *Massenet Sapho* c. operájával vonható párhuzam. Ott Fanny Legrand, a *Sapho* néven kétes hírnevet szerzett párizsi (festő) modell az, aki szemet vet a 19. század Párizsába vetődő félénk provenç-i fiatalemberre, Jean Gaussinre. Nem telik sok fáradságába magába bolondítania a szép nő látványától megrészesgülő ifjút. Hiába a család tiltakozása, a fiú kész felrúgni addigi életét. Csak Fanny leveleinek véletlen megszerzése és megismerése döbbsenti rá kedvese valós kilétére.²⁰ Ahogy ott Jean, itt Ruggero az, akiben mély sebet ejt a perzselő szerelem, ami egész életét végig fogja kísérni.

Akkor hát hová sorolandó e darab? Legtalálósabban úgy jellemezhető: opera, egy való életet, legalábbis születése kora társadalmi viszonyait tükröző keserédes történet – műfaji besorolása szerint lírai komédia –, amit igazi puccinis, helyenként megkapó szépséggel kibontakozó dallamok tesznek hitelessé. A cselekmény elfogadtatásához azonban elengedhetetlen a megszemélyesítendő figurák valósághű megjelenítése. Nem véletlen, hogy első megszólaltatóik fiatal, pályájuk korai szakaszában lévő, színpadi megjelenésükben kellő illúziót keltő művészek voltak (az ősbemutató idején a Magdát megformáló művésznő 25, partnere, Schipa 28 éves volt).

Jóllehet, Puccini három – köztük egy tragikus – befejezéssel, három változatot készített operájáról, levelezéséből nyomon követhető, hogy még a legutóbbit sem tekintette végleges verziónak. Kicsit olyan ez, mint

a Tannhäuser Wagner esetében. Sohasem derül már fény arra, melyik lett volna a maestro által igazán hitelesnek tartott változat, ám bármelyik verzió kerüljön is műsorra, a nézőnek hamisítatlan operaélményben lesz része.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Moore R: Puccini's La rondine – a survey of the recordings. MusicWeb International [Internet]. 2018. 12. 02. (megtekintve: 2025. 06. 26.) https://www.musicweb-international.com/classrev/2018/Nov/Puccini_rondine_survey.pdf
2. Burnett W: Reflecting on Puccini's „Rondine”. Opera Warhorses [Internet]. 2007. 11. 30. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://operawarhorses.com/2007/11/30/reflecting-on-Puccinis-rondine>
3. Peterson G, Davis G: La Rondine, by Puccini. Operaphoria 2024; 17(8): 1-2. Hozzáférhető (2025. 06. 26.): <https://friendsoftheopera.org/blog/la-rondine-by-Puccini>
4. D'Angelo E: Puccini und die Librettisten. In: Erkens R (ed.): Puccini-Handbuch. J.B. Metzler, Stuttgart, Deutschland, 2017. Német. doi:10.1007/978-3-476-05441-8_8
5. Lehár Ferenc. Wikipedia [Internet]. 2007. 09. 14. Frissítve: 2025. 03. 21. (megtekintve: 2025. 06. 26.) https://hu.wikipedia.org/wiki/Lehár_Ferenc
6. Akit még Puccini is elismert. Kultúra.hu [Internet]. 2019. 02. 09. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://kultura.hu/kaszasattiladj-akit-Puccini-is-elismert>
7. Kocsis K: Lehár Ferenc első saját otthona, ahol Puccini is vendégeskedett. Papageno [Internet]. 2019. 03. 05. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://papageno.hu/featured/2019/03/lehar-ferenc-elso-sajat-otthona-ahol-Puccini-is-vendegeskedett>
8. Puccini's 'enemy opera'. Opera Holland Park [Internet]. 2017. 07. 17. Frissítve: 2018. 11. 30. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://operahollandpark.com/news/Puccinis-enemy-opera>
9. Delamarche C; McCabe M (ford.): La Rondine. Opera in concert version. Opéra de Monte Carlo [Internet]. 2024. 10. 30. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://www.opera.mc/en/seasons/24-25/la-rondine>
10. Edoardo Sonzogno. Wikipedia [Internet]. 2006. 10. 02. Frissítve: 2024. 10. 17. (megtekintve: 2025. 06. 26.) https://en.wikipedia.org/wiki/Edoardo_Sonzogno
11. Winkler G: Puccini: La Rondine (A fecske). In: Barangolás az operák világában. III. kötet. Tudomány Kiadó, Budapest, 2006. pp. 1983-1989.
12. La rondine. Wikipedia [Internet]. 2005. 05. 22. Frissítve: 2025. 03. 05. (megtekintve: 2025. 06. 26.) https://en.wikipedia.org/wiki/La_rondine
13. Campion P: About this recording. Giacomo Puccini (1858–1924). La rondine (The swallow). Naxos [Internet]. 2009. 08. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://www.naxos.com/MainSite/BlurbsReviews/?itemcode=8.660253-54&catnum=660253&filetype=AboutThisRecording&language=English>
14. Serinus JV: A shockingly different La rondine. San Francisco Classical Voice [Internet]. 2009. 09. 08. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://www.sfcv.org/articles/review/shockingly-different-la-rondine>
15. The Lady of the Camellias. Wikipedia [Internet]. 2005. 01. 23. Frissítve: 2025. 05. 30. (megtekintve: 2025. 06. 26.) https://en.wikipedia.org/wiki/The_Lady_of_the_Camellias
16. Fisher T: Five reasons to love Puccini's La rondine. London Symphony Orchestra [Internet]. 2024. 11. 27. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://www.lso.co.uk/five-reasons-to-love-Puccinis-la-rondine>
17. Lowe D: Life after love: a devastating La rondine from Pappano and the LSO. Bachtrack [Internet]. 2024. 12. 11. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://bachtrack.com/review-Puccini-rondine-pappano-lopez-moreno-fabiano-london-symphony-barbican-december-2024>
18. La Rondine. Latvijas Nacionālā Opera un Balets [Internet]. 2018. 12. 07. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://www.opera.lv/en/production/la-rondine>
19. Winkler G: Puccini. In: Barangolás az operák világában. III. kötet. Tudomány Kiadó, Budapest, 2006. pp. 1915-2021.
20. Sapho (Massenet). Wikipedia [Internet]. 2005. 12. 23. Frissítve: 2024. 11. 14. (megtekintve: 2025. 06. 26.) [https://en.wikipedia.org/wiki/Sapho_\(Massenet\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Sapho_(Massenet))